

IVANA LONČAR

Odjel za francuske i iberoromanske studije

Sveučilište u Zadru

Obala kralja Petra Krešimira IV 2, HR-23000 Zadar

iloncar@unizd.hr

ZAKONSKI OKVIR ODREĐIVANJA OSOBNIH IMENA I PREZIMENA U ŠPANJOLSKOJ, PORTUGALU I NJIHOVIM NEKADAŠNJIH KOLONIJAMA

Autorica analizira imenske formule u španjolskom i portugalskom jeziku te zakonski okvir kojim se određuje izbor osobnih imena i prezimena u hispanofonim i luzofonim zemljama. Utvrđuje da u hispanskom svijetu osobe nose dvostruko prezime, očevo i majčino, dok u luzofonom svijetu mogu imati i do četiri prezimena (prezimana djeda i bake po ocu i majci). Također daje pregled zakonodavstva kraljevine Španjolske i njezinih nekadašnjih kolonija i opisuje neobično restriktivne zakonske odredbe koje se tiču odabira osobnog imena.

U ovome se radu opisuju imenske formule u španjolskome i portugalskom jeziku te nastoji dati pregled zakonskog okvira određivanja osobnih imena i prezimena u Španjolskoj, Portugalu i njihovim nekadašnjim kolonijama. Pojam *imenske formule* koristi se onako kako ga definira Šimunović: »Ime i prezime čine imensku formulu koja je s pravnoga gledišta za svakog od nas obvezatna.« (Šimunović 1995: 180), a pravni izvori konzultirani su iz službenih glasila zemalja o kojima je riječ.

Imenske formule u hispanskom i luzitanskom svijetu

Prezimana

U hispanskom svijetu novorođenče će prilikom upisa u Maticu rođenih dobiti dva prezimena, redom prvo očevo (prvo prezime djeda po ocu) i prvo majčino (prvo prezime djeda po majci), od kojih će barem jedno od njih nositi cijeli život, u Španjolskoj oba. Na primjer, sinovi i kćeri Juana *Gonzáleza*

Lópeza i Marije *Fernández García* nosit će prezimena *González Fernández*. Iznimka je jedino Argentina, gdje se novorođenčad u maticu rođenih upisuje s jednim prezimenom, nasljeđuje se uglavnom očevo prezime, a majčino se ne koristi. No i to će regulirati novi *Zakon o osobnom imenu*¹ (*Ley del nombre de Personas Naturales*) o kojemu se žučno raspravlja još od veljače ove godine u Argentini. I dok argentinska predsjednica Cristina Fernández de Kirchner i njezini pristaše inzistiraju na dvama prezimenima, očevom i majčinom, u svrhu preciznije identifikacije novorođenčadi a time i prevencije trgovanja djecom, protivnici zakona argentinske su feministice koje tvrde da zakon diskriminira samohrane majke, ali i brojno indijansko stanovništvo koje se bori za zakonsku regulaciju indijanskih osobnih imena i prezimena koja prema dosadašnjem zakonu nisu eksplicitno zabranjena, ali je njihova uporaba ipak ograničena.

Španjolska je imenska formula regulirana *Zakonom o matičnim uredima* i sastoji se od najviše dvaju jednostavnih (ili jednog složenog) imena i dvaju prezimena, prvog očevog i prvog majčinog. Ako je riječ o složenim prezimenima, ona se spajaju crticom ili prijedlogom *de*, dok se par složenih prezimena katkad spaja i veznikom *y* (npr. prezime bivšeg španjolskog veleposlanika u Hrvatskoj *Sebastián de Erice y Gómez-Acebo*). S vremenom je uvedena zakonska mogućnost da se stjecanjem punoljetnosti i na zahtjev izmijeni redoslijed prezimena (najčešće ukoliko je majčinom prijetilo utrnúće), no s posljednjim je izmjenama, u skladu s preporukama Vijeća Ministara EU i Europskog suda za ljudska prava, uvedena i mogućnost da se redoslijed prezimena utvrdi već prilikom rođenja djeteta, pri čemu će sva djeca potekla iz iste zajednice nositi prezimena tim istim, jednom utvrđenim redoslijedom. Isto tako, postoji zakonska mogućnost izmjene kastiljaniziranih oblika nekastiljskih prezimena, kao što je slučaj s katalonskim veznikom *i* (često mijenjan u kastiljsko *y* prilikom upisa u Maticu rođenih, npr. *Sanchis i Ferrer*.)

Dok u Španjolskoj žene prilikom stupanja u brak ne mijenjaju prezime (i jednako se prezivaju samo braća i sestre), ženama je u Hispanskoj Americi dano na izbor hoće li a) zadržati oba djevojačka prezimena, b) zadržati oba djevojačka prezimena i dodati prvo muževljevo kojemu prethodi prijedlog *de* 'od' (najrjeđe, budući da je u takvim slučajevima riječ o trima prezimenima koja, nosi li osoba i složeno ime, izazivaju teškoće u pravnom prometu), c) zadržati jedno djevojačko prezime (pritom najčešće prvo, očevo) i dodati prvo muževljevo kojemu prethodi prijedlog *de* ili d) odreći se djevojačkih prezimena i dodati muževljevo kojemu prethodi spomenuti prijedlog. Na primjer, supruga bivšeg meksičkog predsjednika *Vicentea Foxa de Quesade* rođena je kao *Marta*

¹ O raskoraku između onomastičkog nazivlja i njegove primjene u praksi v. FRANČIĆ (2006: 75).

Sagahún Jiménez, a nakon udaje služi se imenskim formulama *Marta Sagahún de Fox*, *Marta de Fox* i *Martha de Fox*. Spomenuta argentinska predsjednica nakon udaje služi se prezimenima *Fernández de Kirchner* (*Fernández* – očevo, *de* – oznaka udaje, *Kirchner* – muževo).

Katkad se španjolski državljani, posebice osobe iz javnog života, ponekad i iz praktičnih razloga, služe samo jednim prezimenom, pritom gotovo uvijek prvim (očevim), no u službenim im se dokumentima redovito bilježe oba prezimena, odnosno s oba se prezimena služe u pravnom prometu. No, aktualni španjolski premijer služi se majčnim prezimenom *Zapatero*, budući da je očevo *Rodríguez* šesto najčešće prezime u Španjolskoj. Strane se državljane (one koje imaju prebivalište u Španjolskoj i one koje zatraže španjolsko državljanstvo) također identificira pomoću dvaju prezimena, iako se služe jednim (samo očevim, što je najčešće u antroponimijskoj tradiciji) ili, u slučaju žena, muževim koje su uzele nakon vjenčanja.

Tražimo li u bibliotečnim katalogima čuvene predstavnike hispanjskih književnosti u nas poznate kao Lorca i Márquez, i jednoga i drugoga pronaći ćemo pod slovom *G*, budući da im je obojici prvo (očevo) prezime *García*, odnosno španjolski je pjesnik *García Lorca*, a kolumbijski književnik *García Márquez*, a nikako *Lorca i Márquez*.

Portugalska je imenska formula nešto složenija, no i ona je regulirana zakonom, točnije *Zakonikom o matičnim uredima (Código do Registo Civil)*, prema kojemu se imenska formula (port. *nome completo*) sastoji od najviše šest riječi (port. *vocabulos gramaticais*), jednostavnih ili složenih, od kojih samo dvije mogu odgovarati imenu (*nomes próprios*) o kojemu ćemo govoriti nešto kasnije, a četiri prezimenu (*apelidos*). Važno je naglasiti da *Zakonik* ne regulira redosljed četiriju portugalskih prezimena nego samo maksimalni broj njegovih sastavnica. Prilikom imenovanja (port. *composição do nome*), a osobito odabira prezimena, valja poštivati i zakonsku odredbu da se »prezimana mogu izabrati između onih koja pripadaju oboma roditeljima ili onima na koje roditelji imaju pravo iako ih ne koriste (npr. majčino prezime oca)«. Dakle, Portugalci su dužni djetetu nadjenuti najmanje jedno prezime, koje mora biti jedno od očevih prezimena, odnosno prezime djeda ili bake po ocu.

Portugalski državljani sa „samo“ dva prezimena, za razliku od španjolskih, na prvom mjestu obično će nositi drugo majčino prezime (prezime djeda po majci), a na drugom mjestu drugo očevo prezime (odnosno prezime djeda po ocu). I u ovom slučaju nasljeđuju se samo prezimena djedova. Služe li se pak samo jednim od tih dvaju prezimena, to je obično drugo, očevo, odnosno prezime djeda po ocu.

Sljedeći je slučaj onih portugalskih državljana koji nose tri prezimena. Navest

ćemo primjer *Elise Nobre Baptista* i *Joãoa Lopesa Soaresa* čiji je sin *Mario Alberto Nobre Lopes Soares* naslijedio prvo majčino i dva očeva prezimena. Još je jedan zanimljiv primjer: *Avelino Enrique da Costa Cunhal* i *Mercedes Simões Ferreira Barreirinhos* roditelji su *Álvara Barreirinhosa Cunhala*, koji je naslijedio zadnje majčino i zadnje očevo prezime.

Kod onih portugalskih državljana s četiri prezimena poredak prezimena obično je ili

- a) 1. prezime bake po majci (prvo majčino prezime)
2. prezime bake po ocu (prvo očevo prezime)
3. prezime djeda po majci (drugo majčino prezime) i
4. prezime djeda po ocu (drugo očevo prezime)

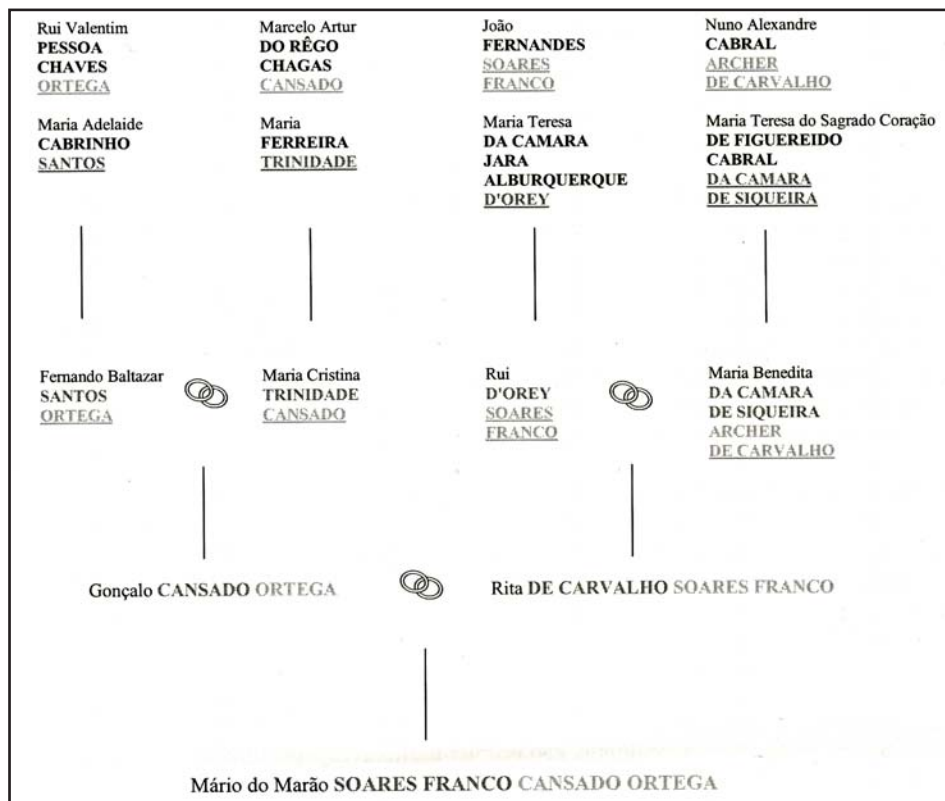
ili

- b) 1. prezime bake po majci (prvo majčino prezime)
2. prezime djeda po majci (drugo majčino prezime)
3. prezime bake po ocu (prvo očevo prezime) i
4. prezime djeda po ocu (drugo očevo prezime).

I u ovim slučajevima, služe li se u svakodnevnom životu samo jednim prezimenom, Portugalci će izabrati ono zadnje, očevo, odnosno prezime djeda po ocu. Prilikom udaje, portugalske državljanke mogu zadržati sva svoja prezimena ili se odreći nekih od njih i dodati jedno muževljevo, uvijek posljednje (očevo).

Istražujući ovu zanimljivu temu, pronašli smo i spomenut ćemo osebujan slučaj portugalskih emigranata u Venezueli. *Silvino Tavares de Oliveira* i *Laurentina Fernandes Monteiro* roditelji su dvaju dječaka: *Vítor José Monteiro de Oliveira* rođen je u Portugalu, a njegov brat *Ismael Tavares Fernandes* u Venezueli. Nije rijetkost da portugalski i brazilski državljani nose prezimena samo po očevoj ili samo po majčinoj strani (budući da zakon propisuje samo maksimalan broj riječi dopušten u prezimenu, ali ne i njihov redosljed), no u jednoj je zajednici uobičajeno da djeca nose ista prezimena, jednom utvrđenim redosljedom.

Na kraju ovog odlomka donosimo zanimljivo genealoško stablo rekonstruirano na temelju mrežnih stranica portugalske genealogije, kao primjer nasljeđivanja prezimena u Portugalu.

Stablo 1. Genealoški prikaz nasljeđivanja prezimena u Portugalu – primjer.

Zakonska ograničenja određivanja osobnih imena

Španjolska

Postupak određivanja osobnih imena i redosljeda prezimena državljana Kraljevine Španjolske uređen je jednim zakonikom (*Código Civil*), jednim zakonom (*Ley de Registro Civil*) i jednim podzakonskim aktom (*Reglamento del Registro Civil*). U ovome ćemo se radu osvrnuti samo na izmjene Zakona i Pravilnika o matičnim uredima, budući da izmjene Građanskog zakonika² uglavnom prate izmjene dvaju navedenih zakonskih akata.

Postupak utvrđivanja osobnog imena povijesno je vezan za sakrament krštenja. Odlukom Tridentskog koncila (1545. – 1563.) propisano je vođenje

² U hrvatskom zakonodavstvu odgovara skupini zakona: *Zakon o obveznim odnosima*, *Zakon o vlasništvu i stvarnim pravima*, *Obiteljski zakon* i dr.

matičnih knjiga, što je bio i važan poticaj nastanka prezimena u Europi. U to doba u gotovo svim antroponimijskim sustavima pa tako i u Španjolskoj nastaju adaptirane verzije kršćanskih imena. Iako je još u 15. stoljeću toledski nadbiskup kardinal Cisneros naredio vođenje matičnih knjiga u župnim uredima diljem tadašnje Španjolske, sve do 19. stoljeća, zbog nepostojanja zakonodavnog okvira koji propisuje maksimalni broj sastavnica osobnoga imena, antroponimijski sustav na Pirinejskom poluotoku nije bio uređen i žitelji su nosili i do pet imena, od kojih je među ženskim imenima najčešće bilo ime *María*, kao prva sastavnica, iza koje je obično slijedila kakva marijanska svetkovina, blagdan ili spomendan.

Za razliku od susjedne Francuske koja vodi matične knjige od 1803. (proglašenjem Francuskog građanskog zakonika, poznatog i kao *Napoleonov zakonik*), Španjolska nije imala zakonom regulirane matične urede, nego je matice rođenih vodila Crkva. Godinu dana nakon završetka Španjolske revolucije (1868.), na snagu je stupio prvi demokratski Ustav, koji se pamti po reguliranom „univerzalnom“ pravu glasa što su ga dobili svi punoljetni muškarci (dotada su glasovati mogli samo odabrani), a 1870. godine proglašen je i tzv. Privremeni zakon o matičnim uredima (*Ley provisional*). U duhu vjerskih sloboda i prava na slobodan izbor (ili neizbor) vjere navedenih u Ustavu iz 1869., sekularna Španjolska više nije mogla ovisiti o matičnim knjigama što ih je vodila Crkva nego se ukazala potreba za državnim matičnim knjigama i popisima stanovništva bez obzira na to jesu li katolici ili ne. Budući da je nastao u samo godinu dana od proglašenja Ustava, i po hitnom postupku, nazvan je privremenim, iako se održao na snazi dugi niz godina. Prvi službeni i pravno uređeni Zakon o matičnim uredima Kraljevine Španjolske stupio je na snagu 10. lipnja 1957. godine i po mnogočemu je osobit, a njegov članak 54. u posljednjih pedeset godina doživio je brojne i značajne izmjene. Zakon iz 1957. i njegov podzakonski akt po prvi put donose i restriktivne odredbe o načinu odabira osobnog imena i maksimalnom broju sastavnica koje imenska formula može imati.

U prvoj verziji Zakona stoji da se »u upisu u maticu rođenih navodi ime nadjenuto djetetu, koje mora biti istovjetno onomu nadjenutom na krštenju.«³ Također se dodaje da, »kada je riječ o španjolskim državljanima, imena se moraju nadjenuti na kastiljskom jeziku«, tada jedinom službenom jeziku u Španjolskoj. U sljedećem stavku stoji: »Zabranjena su ekstravagantna imena, subverzivna i nedostojanstvena (španj. *irreverente* 'koji ne ukazuje na poštovanje'⁴), neprilična ljudima, kao i izvođenje imena iz prezimena ili

³ Svi navodi iz zakonodavstva preuzeti su iz službenog glasila Kraljevine Španjolske „B.O.E.“ (odgovarajuća digitalna izdanja preuzeta sa stranice www.boe.es).

⁴ VINJA, V. (1991): *Španjolsko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb.

pseudonima. Također je zabranjeno nadjenuti novorođenčetu ime njegove braće, osim ako nisu preminula, kao i bilo koje drugo ime koje bi moglo dovesti u zabludu prilikom identifikacije.«⁵

Kao što je vidljivo, postupak određivanja osobnog imena neobično je restriktivan, budući da se strogo definira koja su imena zabranjena, pri čemu je ta zabrana eksplicitna (španj. *quedan prohibidos, se prohíbe*). Iz Zakona također proizlazi, a to će se održati sve do današnjih dana, da su u antroponimijskom sustavu Španjolske vrlo rijetka imena koja su i muška i ženska, kao što su u hrvatskoj antroponimiji *Matija, Perica, Ivica*, ili pak *Doris, Loris, Saša, Vanja* i sl. Zanimljiv je primjer ženskog imena *Maria* i muškog *José* koja se toleriraju kao druga sastavnica muškog, odnosno prva sastavnica ženskog imena pa tako postoje imena *Maria José* (žensko) i *José María* (muško).

Istovremeno, Zakon o matičnim uredima „prati“ i Pravilnik o matičnim uredima koji je prvi put stupio na snagu 11. prosinca 1958. godine. U čl. 192. prve verzije ovoga Pravilnika navodi se da se »ne može nadjenuti više od dvaju jednostavnih imena, koja će se spojiti crticom, ili više od jednog složenog imena, koja će pak biti jedina ili prva krsna imena.« U istom članku slijedi: »Dopuštena su strana i regionalna imena. Postoji li njihov uobičajeni prijevod na bilo koji od španjolskih jezika, ime će se nadjenuti isključivo na tom jeziku. Zabranjena su ona ekstravagantna imena koja sama po sebi ili u kombinaciji s prezimenima nisu u skladu s ljudskim dostojanstvom. Zabranjena su sva ona imena koja mogu dovesti u zabludu prilikom identifikacije, zbog svoga izgovora ili ezgotične grafije, ili zato što bi mogla navesti na grešku prilikom utvrđivanja spola.«

Upravo će ova dva članka biti predmetom brojnih rasprava, i na njih će se pozivati mnogi: borci za prava ondašnjih manjinskih, danas službenih jezika u Španjolskoj, pravni stručnjaci, zastupnici u parlamentu, a na kraju i onomastičari. Dok, s jedne strane, Zakon iz 1957. godine sadrži strogo restriktivnu odredbu koja se odnosi na nekastiljska imena, Pravilnik iz 1958. na neki način „progledava kroz prste“ onim nekastiljskim imenima koja nemaju uobičajeni prijevod na kastiljski jezik (npr. katalonsko žensko marijansko ime *Nuria*, koje nije bilo zabranjeno, no ipak se pisalo u španjolskoj grafiji: španj. *Nuria*, kat. *Núria*).

Godine 1978. proglašen je Ustav koji odluku o službenom statusu pokrajinskih jezika prepušta statutima autonomnih pokrajina. Katalonski jezik

⁵ Kod složenih imena, osobito onih s učestalom sastavnicom (*José, María*), u praksi se tolerira i vrlo je uobičajeno da braća i sestre imaju istu prvu sastavnicu imena (*María Dolores* i *María Pilar, José Daniel* i *José Manuel*).

Statutom o autonomiji Katalonije iz 1979.⁶ postaje službeni jezik u Kataloniji, dijelu pokrajine Valencija i na Balearskim otocima, baskijski Statut stupa na snagu 18. prosinca 1979. godine, čime baskijski jezik postaje služben u Baskiji i dijelu Navarre⁷, dok galješki jezik službenim jezikom Galicije biva proglašen Statutom iz 1981. godine.⁸

No već 1977., izborne godine stupa na snagu prva izmjena Zakona o matičnim uredima (*Ley 40/99*). U obrazloženju što ga potpisuju španjolski kralj Juan Carlos i tadašnji predsjednik parlamenta Torcuato Fernández-Miranda y Hevia stoji kako je »čl. 54 [...] koji nalaže da se španjolskim državljanima nadijevaju kastiljska imena [...] u sukobu duboko ukorijenjenom tradicijom u drugim španjolskim pokrajinama koje su zakinite za mogućnost da osobna imena na njihovim narodnim jezicima, unutar i izvan obiteljskog okruženja, služe za službenu identifikaciju [...]« i da »ovaj zakon ima namjeru ispraviti takvu situaciju, poštujući s jedne strane činjenicu da sloboda izbora osobnog imena u načelu ne treba imati drugih ograničenja do onih koja su već uspostavljena, a tiču se dostojanstva čovjeka, a istovremeno i nastojeći zaštititi i njegovati upotrebu različitih španjolskih jezika (španj. *lenguas españolas*), budući da su svi oni sastavni dio autohtonog narodnog dobra naše nacije«. U duhu navedenog, prvi stavak čl. 54. 1977. godine glasi: »kada je riječ o španjolskim državljanima, imena se moraju nadjenuti na jednom od španjolskih jezika«. Nadalje se navodi da španjolski državljani kojima je ime nadjenuto prije ove zakonske izmjene, bez naknade mogu promijeniti kastiljsko ime u »onomastički ekvivalent na bilo kojem od španjolskih jezika«.

Godine 1977. više se ne spominju krsna imena ni sakrament krštenja, a ostali jezici koji se govore na području Španjolske, dotad zvani regionalnima, sada se nazivaju španjolskim jezicima. Svim onim španjolskim državljanima rođenima između 1957. i 1977. godine kojima kastiljski nije materinski jezik ova izmjena zakona omogućila je promjenu, točnije prijevod imena na odgovarajući onomastički ekvivalent drugog antroponimijskog sustava. Kako će se pokazati, matičari se neće uvijek snalaziti u ulozi prevoditelja.

⁶ *Estatuto de Autonomía de Cataluña* stupa na snagu proglašenjem Zakona 4/1979 od 18. prosinca i prestaje važiti izglasavanjem novog Statuta 2006. godine. No već se u Statutu o unutrašnjem ustroju Katalonije (*Estatuto de Régimen Interior de Cataluña*), izglasanom u katalonskom parlamentu 25. svibnja 1933. godine, u čl. 3 navodi: »*La lengua propia de Cataluña es la catalana.*« Katalonski jezik također je službeni jezik Kneževine Andora.

⁷ Dva su relevantna zakonska akta vezana uz baskijski jezik: spomenuti *Estatuto de Autonomía del País Vasco*, koji stupa na snagu proglašenjem Zakona 3/1979 i Zakon o baskijskom jeziku i njegovoj uporabi od 15. prosinca 1986. (*Ley foral del Vascuense. Regulación de su uso formal y oficial.*)

⁸ *Estatuto de Autonomía de Galicia* stupa na snagu proglašenjem Zakona 1/1981 od 6. travnja.

Od spomenutog Ustava iz 1978. uobičajen je naziv *lenguas españolas*, kao istoznačan izrazu *lenguas de España*, u značenju 'jezici koji se govore u Španjolskoj'.

Godine 1994. (*Ley 20/94*) stupa na snagu još jedna izmjena Zakona o matičnim uredima značajna za španjolsku antroponimiju, u kojemu se u čl. 54. na neki način sažimlju i odredbe postojećeg Pravilnika. Sve do 2007. godine, čl. 54. će glasiti: »U upisu u Maticu rođenih navest će se ime djeteta, iako imenska formula ne može sadržavati više od jednog složenoga niti više od dvaju jednostavnih imena. Zabranjena su imena koja objektivno mogu naštetiti osobnosti, kao i deminutivi ili familijarni i kolokvijalni oblici koji nisu zaživjeli kao samostalna imena (španj. *que no hayan alcanzado sustantividad*), imena koja mogu dovesti u zabludu prilikom identifikacije i ona koja bi mogla navesti na grešku prilikom utvrđivanja spola.« Još uvijek je prisutna odredba o zakonskoj nemogućnosti nadijevanja istog imena koje nose braća ili sestre, osim ako isti nisu preminuli, no dodaje se kako ime ne može biti niti njihov uobičajeni prijevod njihovih imena na neki drugi jezik. Npr. nose li ista prezimena, jedan se brat ne može zvati *Juan*, a drugi *Joan*.

Kao što je vidljivo iz zakonskih navoda, restriktivna odredba o subverzivnim i ekstravagantnim imenima dobila je nov oblik, zabrana nadijevanja imena koje nose braća i sestre je proširena, a sasvim je nova, i onomastički vrlo zanimljiva odredba koja onemogućuje nadijevanje hipokoristika i deminutivnih oblika imena. Naime, znamo li da je ime *Dolores* upravo u svom hipokorističkom obliku *Lola (Lolita)* uvelike nadmašilo granice iznimno velikog španjolskog govornog područja, zanimljivo je da se ondje gdje je ime nastalo sve do 2007. godine ženskom djetetu nije moglo nadjenuti u tom obliku. Isti je slučaj s tipičnim španjolskim hipokoristicima kao što su *Pepe (José)*, *Paco (Francisco)*, *Concha*, *Conchita (Concepción)* i dr.

Godine 2000. mijenja se i čl. 192. Pravilnika o matičnim uredima (*Real Decreto 193/2000*), kojemu se u zadnjem stavku dodaje: »Kod zamjene osobnog imena njegovim onomastičkim ekvivalentom na bilo kojem od španjolskih jezika na zahtjev stranke, ukoliko isto nije očito, ekvivalencija i točna grafija moraju se ovjeriti odgovarajućim sredstvima.«

Naime, prilikom „prevođenja“ kastiljskih imena, onomastički nepotkovani matičari često su se susretali sa zahtjevima kojima nisu mogli ili nisu znali smiju li udovoljiti, budući da semantička veza između različitih varijeteta istog imena nije uvijek sasvim transparentna kao u parovima španj. *Javier* – galj. *Xabier*, španj. *Pablo* – kat. *Pau*, a osobito je složena kod baskijskih imena, budući da je riječ o izoliranom jeziku (npr. *Asunción* – *Eragone*). Također, katalonski oblik imena *Aurelije* (španj. *Aurelio*) nije *Aureli*, kako bi se na prvi pogled moglo činiti (po analogiji s *Antonio* – *Antoni*), nego *Oriol*. Ovom se

zakonskom odredbom također spriječila i promjena imena (npr. španj. *Juan* može se promijeniti u bask. *Jon*, *Jone*, *Ganix*, galj. *Xoán* ili kat. *Joan*, ali ne i u bask. *Gorka*, galj. *Xurxo* ili kat. *Jordi*, budući da je u španjolskom obliku riječ o svetačkom imenu *Forge*.) Međutim, nije nam poznato na koji su se način ovjeravali spomenuti prijevodi i koja su to „odgovarajuća sredstva“.

Dolaskom na vlast sadašnjeg premijera José Luisa Rodrígueza Zapatera mnogo se toga promijenilo u španjolskom obiteljskom zakonodavstvu (legalizacija homoseksualnih brakova, a time i prava homoseksualaca na posvojenje djece, zakonska regulacija izmjene imena nakon operacije promjene spola transrodnih osoba itd.), no za ovaj je rad najbitnija izmjena Zakona o matičnim uredima iz 2007. godine (*Ley 3/2007*), točnije čl. 54. koji će zasigurno bitno utjecati na budući antroponimijski sustav Španjolske. Naime, u objašnjenju zakona koje potpisuju španjolski kralj i sadašnji premijer, stoji kako se »u svrhu jamstva prava na slobodan izbor osobnog imena, ukida zabrana nadijevanja deminutiva ili familijarnih i kolokvijalnih oblika imena koji nisu zaživjeli kao samostalna imena«. Upravo se na ovaj zakon, po nekim sociolozima jedan od najliberalnijih u Europi, danas pozivaju brojni borci za ljudska prava i ravnopravnost spolova u nekadašnjim španjolskim kolonijama u Južnoj i Srednjoj Americi, kao što je spomenuti slučaj s izmjenama argentinskog zakona.

Portugal

Budući da nam povijesni pregled portugalskog zakonodavstva nije bio dostupan u istraživanju, navest ćemo tek aktualna i vrlo zanimljiva ograničenja koja postoje prilikom odabira osobnih imena.

Na internetskom portalu Središnjeg matičnog ureda Republike Portugal stoji naputak o imenovanju koji za osobna imena navodi da moraju biti »portugalska i prihvaćena u portugalskoj onomastici ili fonetski i grafički prilagođena portugalskom jeziku te da ne mogu dovoditi u zabludu prilikom utvrđivanja spola«. Također postoji odredba da se isto ime ne može nadjenuti braći i sestrama, osim ako nisu preminuli. Ukoliko su jedan ili oba roditelja strani državljani, djetetu mogu nadjenuti strano ime, u izvornoj grafiji, ili pak više od dva imena, ako je u matičnoj zemlji zakonom utvrđeno da dijete može imati više od dva osobna imena.

Zanimljivo je i kako je zakonodavstvo Portugala otišlo korak dalje. Naime, Središnji matični ured Republike Portugal na svojim mrežnim stranicama donosi vrlo detaljan popis dopuštenih i nedopuštenih imena (port. *vocabúlos admitidos/não admitidos como nomes próprios*), gdje su izrijekom zabranjena sva ona imena koja ne odgovaraju portugalskoj grafiji (*Abraham, Assucena, Cristian,*

*Magdalena*⁹), strana imena koja nisu u skladu s portugalskim pravopisom (*Ashley, Candy, Heidi, Kevin, Peggy, Sayonara, Soraya, Sheila*), španjolski oblici onih imena koja postoje u portugalskom jeziku (*Baltazar, Diego, Margarita, Mateo*¹⁰), španjolski hipokoristici poput *Carmencita*, angažirana imena poput *Igualdade, Fraternidade*, imena motivirana toponimima *África, Lisboa, Portugal*, imena poput *Primavera* ‘proljeće’, složeno ime *Maria Maria* i mnoga druga. Ipak, i portugalski su zakonodavci svjesni imigracijskog procesa pa su tako dopuštena npr. arapska imena pisana u skladu s portugalskom grafijom, poput *Abdul, Aixa, Ismael, Soraia*,¹¹ *Zahra, Zoraida, Zuleica* i dr.

Zanimljive su zakonske odredbe koje neka od imena dopuštaju samo kao drugu sastavnicu (*Socorro, Purificação*), ali ne i u nekim kombinacijama (*Maria da Trindade, Maria do Rosário*), za neka se navodi da su točnija u određenim kombinacijama ili se u nekim kombinacijama ne dopuštaju (npr. *Aparecida* „sendo mais correcto como 2º elemento em «Maria Aparecida»“; *Baptista* „no conjunto «João Baptista» ou como 2º elemento“). Neka od portugalskih imena imaju „zakonski status“ jednostavne riječi (port. *vocabulo gramatical simple*, npr. *São Romão*), neka složenicice (port. *vocablo gramatical composto*, npr. *Madre de Deus*), a neka pak složenog imena (port. *conjunto onomástico*, npr. *Maria do Sinai*).

Nekadašnje španjolske i portugalske kolonije

Argentina

Već iz prvog članka Zakona o osobnom imenu Republike Argentine (*Ley 18.248* od 10. lipnja 1969. godine) u kojem stoji da »svaka osoba ima pravo i dužnost koristiti se osobnim imenom i prezimenom u skladu s ovim zakonom« vidljivo je da je i argentinski zakonodavac propisao restriktivne odredbe prilikom određivanja osobnog imena i prezimena. Izbor osobnog imena u Argentini prepušten je roditeljima, ili, u njihovom odsustvu, osobama koje su roditelji opunomoćili za tu svrhu, skrbnicima, državnom odvjetniku za maloljetnike ili službenicima matičnih ureda. Svi oni dužni su poštivati odredbe navedene u 3. čl. istog zakona koji donosimo u potpunosti: »Izbor osobnog imena izvršit će se slobodno, pri čemu se neće moći upisati: 1) imena koja su ekstravagantna, komična, suprotna našim običajima, imena koja izražavaju ili imaju značenje političkih ili ideoloških tendencija ili koja mogu dovesti u zabludu po pitanju spola; 2) strana imena, osim onih koja su kastiljanizirana uporabom ili stranih imena koja su ujedno i imena roditelja,

⁹ Dopuštena: *Abraão, Açucena, Cristiano, Madalena, Magda*.

¹⁰ Dopuštena: *Baltasar, Diogo, Margareta* ili *Margarete, Matias* ili *Mateus*.

¹¹ Usp. nedopušteno: *Soraya*, dopušteno: *Soraia*.

imaju jasan izgovor i nemaju prijevod na nacionalni jezik. Od ove su zabrane izuzeta djeca službenika i zaposlenika stranih diplomatskih ili konzularnih predstavništava i članova državnih ili privatnih misija koji imaju privremeni boravak na teritoriju Republike Argentine; 3) prezimena umjesto imena; 4) imena identična imenima braće; 5) više od tri imena.«

Godine 1984., Zakonom br. 23.162 od 30. listopada, uveden je novi članak 3.bis u kojem stoji: »Mogu se upisati autohtona latinskoamerička indijanska imena ili imena izvedena iz indijanskih riječi koja su u skladu s čl. 3. Zakona o osobnom imenu.«

Što se prezimena u Argentini tiče, već smo spomenuli da se argentinskoj novorođenčadi daje samo jedno, očevo prezime. U čl. 4. navedenog zakona stoji da se na zahtjev roditelja djetetu može dati složeno prezime ili pak dodati majčino, ali i da punoljetne osobe mogu zatražiti da im se nepovratno doda majčino prezime.

Ostatak odredbi ovog poprilično detaljnog zakona uglavnom se odnosi na postupak određivanja, dodavanja i promjene osobnog imena i prezimena u slučaju posvojenja, razvoda braka i sl. Spomenut ćemo još i čl. 7. u kojem se utvrđuje da stranci koji zatraže argentinsko državljanstvo mogu zatražiti kastiljanizaciju, odnosno prilagodbu stranih prezimena španjolskom jeziku; čl. 23. koji pseudonimu, kada postane poznat, daje zakonski status osobnog imena, ali i niz članaka koji se odnose na kaznena djela zlouporabe tuđeg osobnog imena.

Osim navedenog zakona, Središnji matični ured Republike Argentine na svojim mrežnim stranicama donosi i popis dopuštenih imena koja se mogu upisati u matice rođenih. Popis doduše vrijedi samo za grad Buenos Aires, ali je zanimljivo da Matični ured u Buenos Airesu surađuje s Odjelom za lingvistička i filološka istraživanja argentinske Akademije za jezik i književnost koja godišnje odgovori na više od 400 upita privatnih korisnika, ali i matičnih ureda, o porijeklu, značenju (a time i opravdanosti nadijevanja) određenih imena.

Ostale zemlje

Antroponimijski repertoar hispanskih i luzofonih zemalja na području Središnje i Južne Amerike po mnogočemu je nevjerojatan. Na nedostatak zakona koji bi regulirali određivanje osobnog imena utjecali su brojni razlozi: federativno uređenje država (npr. Meksiko, Brazil, Venezuela) i učestala politička previranja, dok se onomastička maštovitost može pripisati utjecaju autohtonog indijanskog stanovništva, ali i sjevernoameričkog pomodarstva koje, unatoč delikatnim odnosima sa sjevernim susjedom, nije zaobišlo ni

srednjoameričke i južnoameričke zemlje.

Osim Argentine, Čile i Salvador jedne su od rijetkih zemalja čije zakonodavstvo propisuje određivanje osobnog imena. Čl. 31. Zakona 4.808 o matičnim uredima i čl. 6. Zakona 17.344 o promjeni vlastitog imena Republike Čile propisuju da se novorođenčetu ne može nadjenuti »ekstravagantno, komično ime koje ne odgovara osobama, može dovesti do zablude prilikom utvrđivanja spola ili je u suprotnosti s tzv. *buen lenguaje*. U čl. 11. Zakona o osobnom imenu Republike Salvador određuje se da se »ne može nadjenuti ime koje šteti ljudskom dostojanstvu, nije tipično za osobe i može dovesti do zablude po pitanju spola, osim ako takvom imenu ne prethodi drugi determinant spola.« Ovdje je vjerojatno riječ o slučaju imenâ *José* i *María* koja mogu biti i muška i ženska, ovisno o tome jesu li složena ili ne.

Federalna država Zulia (u sastavu Venezuele) poznata je po imenima poput *Maiquel* (španjolski izgovor imena *Michael*), *Milaidi* (*My Lady*), *Yesaidu* (*Yes I Do*), *Air Jordan*, *Superman*, ali i po nadijevanju hibridnih imena složenih od prvih slogova imena roditelja: *Luistina* (*Luis* i *Cristina*) ili *Marberto* (*María* i *Alberto*). Iako je tijekom 2002. godine bilo pokušaja zabrane nadijevanja takvih imena, nacrt zakona nije odobrilo Državno izborno vijeće (*Consejo Nacional Electoral*) Republike Venezuele s objašnjenjem da bi takva zabrana bila u suprotnosti s međunarodnim konvencijama.

Građanski zakonik Republike Kolumbije regulira tek upis u matice rođenih, no Kolumbija je također poznata po nevjerojatnim imenima koji se pripisuju »kulturološkoj devastaciji pod utjecajem američke televizije i tiska«: *Lady*, *John Fitzgerald*, *Adaminelly*, *Lilianelly*, *Garden Doris*, *Tricci Jasbleidi*, *Mishilari*¹² i sl. u kojima je očit anglosaksonski utjecaj, odnosno pomodarstvo vezano uz idole iz područja politike, svijeta zabave i sporta. Zanimljivo je da u Kolumbiji postoji čak i televizijska emisija natjecateljskog tipa u kojoj pobjedu odnosi osoba s najčudnijim imenom.

U meksičkom pak tisku odjeknuo je primjer roditelja koji su za svoju prvorođenu djevojčicu odabrali ime *Yahoo*. S obzirom na nedostatak zakona koji bi branio odabir takvog imena, ime je upisano u maticu rođenih kao prvo „meksičko“ ime koje je odalo počast ovoj tvrtki. Članci o nevjerojatnim imenima koja zabrinjavaju jezikoslovce i onomastičare pune i urugvajski tisak. Neka su od „urugvajskih“ imena: *Washington*, *Franklin*, *Amada Inglaterra* 'voljena Engleska', *Walt Disney*, *Amigo Blanco* 'bijeli prijatelj', *Libre Albedrio* 'slobodno mišljenje' itd. Navest ćemo i primjere imena zabilježenih u Kostariki od kojih su neka govornicima španjolskog jezika potpuno neizgovorljiva: *Hyundai*, *Aufernee Blackcup*, *Basthinjunieth*, *Shardanny A-Queen*, *Drhialay Mehiri* i sl.

Navedeni primjeri jasno upućuju na nepostojanje zakonodavstva koji bi

¹² Primjeri iz kolumbijskog dnevnog tiska.

sadržavao restriktivne odredbe vezane uz odabir osobnog imena.

Tijekom istraživanja takav zakon nismo pronašli ni na teritoriju Brazila. Pritom valja napomenuti da je riječ o najvećoj južnoameričkoj zemlji koja se sastoji od 27 federalnih jedinica, 26 država i jednog federalnog distrikta, u kojoj ne postoji središnji matični ured niti su matice rođenih regulirane na teritoriju cijele zemlje. U Brazilu je u tijeku četverogodišnji projekt (od 2008. do 2011.) ukidanja dosadašnjih matičnih ureda i usustavljanja novih, na državnoj i gradskoj razini koji bi svim građanima (osobito indijanskom i ekonomski ugroženom stanovništvu) omogućio jednaka prava zapošljavanja, glasovanja i sl. Iz tog je razloga teško očekivati da je u Brazilu na snazi bilo kakav zakon o osobnom imenu.

Zaključna razmatranja

Španjolsko zakonodavstvo koje regulira odabir i postupak određivanja osobnog imena i prezimena vrlo je sustavno i detaljno. Za usporedbu, u hrvatskom zakonu ne postoji niti jedna odredba koja bi opisivala postupak određivanja osobnoga imena, nego se tek navodi da, »ako se roditelji nisu sporazumjeli o osobnom imenu djeteta, osobno ime određuje nadležni organ za poslove starateljstva.«¹³ U Španjolskoj je ta dužnost povjerena upisničaru u matične knjige, no ukoliko je dužan odrediti prezime, i tada se točno specificira da ono ne može biti osobno ime, prezime *Expósito* (uobičajeno za nahode¹⁴) ili bilo koje drugo koje odaje nepoznato porijeklo; a promjena prezimena *Expósito* također je regulirana istim zakonom. Zanimljivo je da se naznake restrikcija prilikom određivanja osobnog imena u hrvatskom zakonu mogu nazrijeti tek prilikom promjene imena. Naime, u čl. 8 regulirano je da će se promjena osobnog imena odobriti u slučaju opravdanosti zahtjeva, »uz ocjenu organa da se novo osobno ime ne protivi društvenim pravilima i običajima sredine u kojoj osoba živi.« Nepoznato je o kojim je organima, običajima i pravilima riječ ni tko je u slučaju spora nadležan za ta pitanja.

Na razvoj španjolskog zakonodavstva utjecala je povijesno-politička situacija u Španjolskoj tijekom 20. stoljeća, a na antroponimijski sustav Španjolske velik val imigranata u posljednjih trideset godina, ali i zakonske odredbe koje omogućuju promjenu nametnutih španjolskih (kastiljskih) imena. I dok je kod imena riječ o prevođenju sa španjolskog (kastiljskog) na ostale jezike koji se govore u Španjolskoj, kod prezimena se obično ispravlja nametnuta kastiljska grafija. Zanimljiv je primjer katalonskih pjesnika, braće Gabriela Ferratera (1922. – 1972.) i Joana Ferratéa (1924. – 2003.), od kojih je prvi nosio

¹³ *Zakon o vlastitom imenu*, NN 69/92.

¹⁴ *Expósito* 'izložen', prema BERTOŠA (2005: 38).

katalonski oblik prezimena, dok je prezime drugoga u skladu sa španjolskom grafijom (dočeto -r u središnjem je katalonskom uglavnom nečujno, osobito u prezimenima, npr. *Sabater, Gener, Mariner*). Još je zanimljivija situacija u toponimima, gdje postoji kombinacija prevođenja i ortografskih ispravaka, što često dovodi do potpuno krivih etimologija i hibridnih oblika, i moglo bi biti temom nekog drugog istraživačkog rada.

Portugalski je pak zakonodavac rigidniji, ali, za razliku od španjolskog, donosi i detaljne popise dopuštenih i nedopuštenih imena, čija je primarna svrha očuvanja portugalskog jezika. Dok je pohvalna odredba o prilagodbi imena fonološkom sustavu i grafiji portugalskog jezika (i time izbjegnute nakaradni oblici), teško je shvatiti kriterije prema kojima su neka imena dobila zakonski status zabranjenih imena, neka određena kao jednostavne riječi, neka kao složenice, a neka pak dopuštena npr. samo kao druga sastavnica. Također je nejasno jesu li osobe koje već nose nedopuštena imena (npr. imena neprilagođena portugalskoj grafiji) dužne promijeniti ime. Bilo bi zanimljivo i istražiti u kojoj se mjeri portugalski zakonodavac prilikom utvrđivanja svojih popisa savjetuje s onomastičarima.

Što se tiče nekadašnjih španjolskih i portugalskih kolonija u Srednjoj i Južnoj Americi, najuređenije zakonodavstvo ima Argentina. Bit će zanimljivo proučiti i novi zakon o osobnom imenu i vidjeti koliko će na antroponimijski repertoar Argentine utjecati indijansko stanovništvo izbori li se za zakonsku mogućnost potpuno slobodnog nadijevanja autohtonih indijanskih imena.

I na kraju, kolovoza 2008. godine u Španjolskoj, u mjestu Huerta de Rey (provincija Burgos), održan je 1. međunarodni susret čudnih imena (*I Encuentro Nacional de Nombres Raros*) na kojem se okupilo više od 300 ljudi, među njima i neki od uglednih španjolskih onomastičara. Znamo li da je španjolski zakonodavac ukinuo gotovo sva ograničenja u odabiru osobnog imena i da se mjesto Huerta de Rey diči „najčudnijim“ imenima (s brojem od 300 različitih imena na 900 stanovnika pokušavaju ući u Guinnessovu knjigu rekorda), sa zanimanjem iščekujemo kakav zbornik ili novi znanstveni rad iz područja španjolske antroponomastike.

Bibliografija

- BERTOŠA, MISLAVA (2005): *Djeca iz obrtaljke: nametnuto ime i izgubljeni identitet*, Profil International, Zagreb.
- FRANČIĆ, ANĐELA (2006): «Što je osobno ime?», *FOC 15*, Zagreb, 71-80.
- KREMER, DIETER (1988): «Onomástica e historia de la lengua», u: Ariza Viguera, Manuel (ur.), *Actas del I Congreso internacional de Historia de la Lengua Española*, Arco/Libros, Madrid, 1583-1612.

ŠIMUNOVIĆ, PETAR (1995): *Hrvatska prezimena: podrijetlo, značenje, rasprostranjenost*. Zagreb: Golden Marketing.
Zakon o osobnom imenu, Narodne novine, 69, 22. listopada 1992., 1688-1689.

Mrežni izvori

Biblioteka latinskoameričkih zakona – www.latinlaws.com
Ministarstvo pravosuđa Kraljevine Španjolske – www.mju.es
Primjeri iz portugalske genealogije – www.geneall.net/P/
Službeno glasilo Kraljevine Španjolske – www.boe.es
Službeno glasilo Republike Argentine – www.boletinoficial.gov.ar
Središnji matični ured Republike Argentine
– <http://www.registrocivil.gov.ar/areas/registrocivil/nombres/>
Središnji matični ured Republike Portugal
– <http://www.irn.mj.pt/IRN/sections/inicio>,
<http://www.dgrn.mj.pt/civil/NomesAdmit.pdf>,
<http://www.dgrn.mj.pt/civil/NomesNaoAdmit.pdf>
<http://www.elmundo.es/elmundo/2007/08/26/espana/1188138032.html>

Legal framework for naming patterns in Spain, Portugal and their former colonies

Abstract

The author analyzes Spanish and Portuguese name and surname forms, as well as the legal framework which determines the criteria for name and surname selection in Spanish and Portuguese-speaking countries. She concludes that people from Spanish-speaking countries take two surnames, the father's surname and the mother's maiden name, while in Portuguese-speaking countries it is possible to have up to four surnames (grandfather's and grandmother's surnames, both paternal and maternal). Furthermore, the author gives an overview of the legislation of Spain and its former colonies, focusing on the unusually restrictive regulations regarding the selection of a personal name.

Ključne riječi: osobno ime, portugalski, prezime, španjolski, zakon o osobnom imenu, zakonski okvir

Key words: Law on Personal Names, legal framework, personal name, Portuguese, Spanish, surname